

**prof. dr Duško Vejnović, redovni profesor Univerziteta u Banjoj Luci,
predsjednik Evropskog defendologija centra Banja Luka, glavni i odgovorni
urednik naučnih časopisa *Defendologija* i *Sociološki diskurs***

Sociološki aspekti vladavina prava i pravna država

Pravda je tamo gdje vladaju zakoni za sve

Sa pojmom *vladavine prava* je u vezi - koncept *pravne države*. Termin „pravna država“ se pojavio krajem XIX i početkom XX vijeka, i predstavlja uži termin od anglosaksonskog koncepta "ustavne države" i američkog principa "vladavine prava" umjesto "vladavine ljudi". Ustavno-politički posmatrano, pojam *vladavine prava* je isticao ulogu i značaj ideje o nepovredivosti osnovnih i ličnih prava i sloboda, kao i načela ograničene i kontrolisane vlasti, odnosno sistema podjele vlasti. Sa usko pravne tačke gledišta, vladavina prava se sastoji od brojnih principa, kao što su *nulla poena sine lege*, zatim, da novi zakoni treba da budu javno proglašeni, dovoljno jasni i predvidivi, da sudske odluke treba da budu u skladu sa pravom, da treba da budu donijete nakon pravičnog i javnog saslušanja okrivljenog pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, da treba da budu razložne i dostupne javnosti, i tako dalje. Vladavina prava mora biti „univerzalni moralni imperativ“; ona predstavlja „prije jedno učenje koje je validno, tj. dobro za izvjesne tipove društva, pod uslovom da zadovoljavaju kulturne i institucionalne pretpostavke za vladavinu prava, tj. one pretpostavke od kojih zavisi uspješnost vladavine prava. Ne treba misliti da ova doktrina može da se opravda samo na jedan način i da je validna samo za jednu usku političku kulturu. Kao i mnoga druga politička učenja (npr. o demokratskoj vladi), vladavina prava, upravo stoga što varira u pojedinostima, a uspijeva u različitim političkim i kulturnim sredinama, može imati različita značenja i moralna opravdanja u različitim zemljama. Ideja o civilnom društvu i pravnoj državi se javlja kao demokratska državna ideja u opozitu prema despotskoj, apsolutističkoj, autoritarnoj i totalitarnoj, tiranskoj državi. Pojam pravne države je u literaturu uveo Robert Fon Mol (Robert Von Mohl) 1829. godine, mada treba napomenuti da se na pravnom obliku države insistiralo još od antičkih vremena, a zatim posebno od vremena buržoaskih revolucija XVIII vijeka, kada je ova ideja predstavljala reakciju na despotsku apsolutističku vlast feudalnih vlastodržaca. Posebno treba napomenuti da je koncepcija pravne države nastala upravo kao

tekovina *liberalizma* i *konstitucionalizma*. Pravna država je država neprikosnovenog *primata prava*. To je država koja je neposredno povezana sa pravom i čije djelovanje mora biti zasnovano na opštim, objektivnim i nepristrasnim mjerilima koja su zasnovana jedino na pravu. Država je odgovorna u stvaranju pravnog poretka „koji obezbjeđuje slobodu dispozicije, predvidljivost, međusobno pravno povjerenje, osigurava zaštitu prava i konkurenciju sposobnosti, koja dozvoljava da dođe do punog razvoja prirodna nejednakost pojedinca, pri čemu je taj razvoj ograničen samo pravom drugoga na istu slobodu“ (Alfred). Tako je **ideja pravičnosti bitan princip pravne države**, a ona znači jednako postupanje sa jednakima, jednak pravni tretman za sve koji se nalaze u istom pravnom položaju. Time se isključuje bilo koji vid diskriminacije s obzirom na rasu, boju kože, pol, jezik, vjeru, političko i drugo uvjerenje, nacionalno i društveno porijeklo, imovinu, rođenje, i slično. Pravna država je država zakonitosti, odnosno **odgovorna država zakona**. Ona se razvila u intenciji ograničavanja vlasti države i vladajuće grupe, a stimulisanja i razvijanja nesmetanog djelovanja grupa i pojedinaca i zaštite i unapređenja njihovih prava. Ona se temelji na ustavnom ograničenju vlasti i zaštiti ljudskih prava, a u skladu sa osnovnim načelom liberalizma: manje države – više slobode. Pravna država je zakonita država, država zakona i zakonitosti i *država legaliteta*. U tom smislu ona podrazumijeva vladavinu opštih i formalnih zakona (sa ustavom na najvišem nivou), određenu i hijerarhijski raspoređenu nadležnost, princip podjele vlasti i primat zakonodavne nad izvršnom vlašću, pravo na nepristrasno suđenje, jednakost ljudi pred zakonom i u njegovoj primjeni, nezavisnost sudstva, garancija ljudskih i građanskih prava, zakonitost u radu uprave, nezavisnost sudske vlasti. Pravna država je država potčinjena pravu, koje počiva na navedenim principima i pravdi, koja je osnova svakog prava i koja mora biti cilj svake države. Zato je pravna država **odgovorna država prava**, država koja je povezana sa pravom i utemeljena na pravu. Njeno djelovanje mora biti temeljeno na pravu. Pravna država je odgovorna u stvaranju prava i pravnog poretka koji po prirodi „obezbjeđuje slobodu dispozicije, predvidljivost, međusobno pravno povjerenje, osigurava zaštitu prava i konkurenciju sposobnosti, koja dozvoljava da dođe do punog razvoja prirodna nejednakost pojedinca, pri čemu je taj razvoj ograničen samo pravom drugoga na istu slobodu“ (Alfred). Pravna država je država *legaliteta* i *legitimiteta* i zato *odgovorna demokratska država*. Ono što treba posebno da karakteriše pojam "pravna država" je – **odgovornost**. Pravna država je **odgovorna demokratska država**.

